

СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ ЯК ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА КРИМІНАЛЬНУ СИТУАЦІЮ В РЕГІОНІ

ВЕПРИЦЬКИЙ Роман Сергійович - кандидат юридичних наук, здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті розглядаються суспільні процеси як фактори впливу на криміногенну ситуацію в регіоні, аналізуються різні погляд вчених-кримінологів щодо характеристики суспільних процесів та їх можливого криміногенного впливу на соціальну ситуацію в регіоні, пропонуються окремі заходи соціальної протидії злочинності.

Ключові слова: злочинність, суспільні процеси, фактори, протидія злочинності, кримінологія, регіон.

Злочинність обумовлюється різними суспільними процесами і сама не тільки зазнає такого впливу, але і впливає на суспільні процеси негативним чином. Виклики сьогодення, які становлять загрозу суспільній безпеці України змушують додатково осмислити вплив суспільних процесів на злочинність і злочинності на суспільні процеси.

Поява нових форм злочинних проявів, зокрема, таких як тероризм, екстремізм, організована озброєна злочинність, кіберзлочинність, нелегальна міграція і торгівля людьми, низка негативних суспільних явищ, таких як алкоголізм, наркоманія, проституція, безробіття, інфляція та інших, що впливають на криміногенну ситуацію, потребують поглибленого аналізу криміналізації суспільних відносин та їх впливу на злочинність у конкретних регіонах.

У кримінально-правових дослідженнях суспільних процесів як факторів впливу на злочинність широко використовуються

наукові роботи вчених радянського періоду І.М. Гальперіна, П.С. Дагеля, С.Г. Ке-линої, Г.Л. Кричера, В.В. Лунєєва і сучасних вчених – П.П. Андрушко, В.І. Борисова, О.М. Бандурки, Е.М. Блажівського, В.К. Грищука, О.М. Костенка, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, Н.Ф. Кузнецової, М.І. Панова, В.Я. Тація, В.Б. Харченка, М.І. Хавронюка. Вказані вчені внесли вагомий внесок у розробку поняття та змісту криміналізації суспільно небезпечних діянь, але в науці кримінального права залишається багато питань із сфери факторного впливу на криміногенну ситуацію, які потребують додаткового вивчення, що пояснюється як складністю вказаної тематики, так і характером сучасних суспільних процесів, як чинників впливу на злочинність.

Метою даної статті є дослідження окремих суспільних процесів як факторів впливу на криміногенну ситуацію в регіоні та вироблення пропозицій з протидії злочинності.

Злочинність – це результат дії безлічі обставин, чинників, причин, які знаходяться в неоднаковому співвідношенні між собою. Для дослідження сукупності цих факторів необхідно встановити якомога більше обставин, причинно-наслідкових зв'язків, співвідношення тих або інших причин і умов, що впливають на злочинність, як основний об'єкт пізнання, власне визначаючих конфігурацію механізму детермінації та самодетермінації злочинності.

Якнайповнішу і багатопланову сутнісну характеристику факторам злочинності на сьогоднішній день у криминології дав К.К. Горяїнов. Зокрема, на його думку, фактором можна вважати причину і умову (необхідне і супутнє), а також явища, які перебувають у функціональному зв'язку і т.п. Під фактором слід розуміти певну властивість соціальних процесів і явищ, їх взаємобумовлених поєднань бути двигуном при формуванні і змінах стану криминологічної обстановки [10].

Наукове визначення слова «фактор» означає причину, рушійну силу вчинюваного процесу або одну із основних його умов. [8] Ним охоплюються причини і умови, а також інші детермінанти злочинності, тобто явища і процеси, які представляють собою її витoki, корені [3].

Факторами злочинності слід вважати сукупність негативних обставин, які склалися в українському суспільстві і які проявляються через суспільні відносини людей між собою та людини з державою і її інститутами і створюють умови для вчинення злочинів. Їх вивчення може здійснюватися шляхом: а) аналізу значних соціальних явищ з тим щоб вичленити з них так звані криминологічні детермінанти чи фактори злочинності і втім встановити її взаємозв'язок із злочинною поведінкою; б) аналізу такої поведінки, виявлення її генези, зовнішніх і внутрішніх обставин, які її визначають і тим самим виступають в якості причин і умов, що сприяють вчиненню конкретного злочину [12, С. 3].

Мажкенов А.К. робить наголос на загальносоціальних факторах і їх впливі на вчинення злочинів і визначає її різновиди, зокрема, економічні, соціальні, організаційно-правові, психологічні, морально-духовні тощо [15, С. 78-81].

Чернет М.Н. вважав, що соціальні фактори злочинності є переважаючими відносно інших: расових, етнічних, вікових, матеріальних тощо. Грамотність, трудова зайнятість, культура, духовність впливають на рівень злочинності як пом'якшуючі, профілактичні фактори [19].

Поняття «фактор», як і теорія факторів, додатково вказує, що злочинність, як і

власне середовище, в якому здійснюють діяльність з протидії злочинності, не можна розглядати одновимірно. Зазвичай криминологічна наука виділяє наступні фактори: демографічні, економічні, соціальні і соціально-психологічні (ослаблення традиційних форм соціального контролю за окремою особою у зв'язку з урбанізацією, акселерацією, алкоголізацією і наркотизацією населення), організаційно-правові (ухвалення законів, що передбачають посилення кримінальної відповідальності за вчинення тяжких злочинів, ухвалення актів про амністію, практика помилування і т.д.) [1; 5].

За рівнем впливу на відповідні об'єкти виділяють наступні блоки факторів: фактори, що характеризують частину зовнішнього середовища, складають об'єкт безпосереднього впливу; фактори, що характеризують елементи зовнішнього середовища, які не входять в об'єкт безпосереднього впливу, але певним чином (прямо або непрямо) впливають на нього [2].

Фактори можна класифікувати, також виходячи з критерію їх стійкості. Зокрема, фактори стабільні (географічні, кліматичні, особливості структури економіки міста, району і т.д.) і мінливі (рівень розвитку економіки, політичні, криминологічні і демографічні явища).

Кожна класифікація має свою цільову орієнтацію, певні загальні ознаки і логічно вивірену характеристику. Головне в побудові класифікації – суворе дотримання принципів системності у визначенні чинників, наукової коректності і послідовності.

Цікавою та продуктивною у науковому плані є класифікація факторів, що впливають на злочинність, здійснена за видами соціальної діяльності [16, 20].

Серед усієї сукупності зовнішніх явищ, що визначають стан злочинності доцільно виділяти наступні факторні комплекси: політичний, економічний, соціальний, психологічний. До політичних факторів, що впливають на зростання злочинності в цілому прийнято відносити: нестабільність політичного режиму, нестабільність кримінальної політики, корумпованість працівників державної служби, прозорість між-

державних кордонів після розпаду СРСР, відчуження населення від управління державними справами та контролю за системою заходів протидії злочинності.

Політичні фактори впливу на злочинність ми бачимо, перш за все, у відсутності чіткої і продуманої правової бази, високому рівні фактичної корупції в системі державної служби, а також у тому, що держава не завжди справляється зі своїми функціями, не належною мірою здійснює контроль за ходом економічних процесів. Безпосередньо це виражається, зокрема, в тому, що держава як найважливіший інститут не завжди регулює відносини на рівні взаємодії двох незалежних виробників, які приймають рішення, виходячи з власних матеріальних інтересів. Особливо це характерно для ситуації в нашій країні, коли в умовах деформації економічних відносин кримінальна поведінка суб'єктів господарської діяльності виявляється обов'язковою умовою функціонування ринку. Більше того, держава часом не тільки не виконує свої функції, а й сама чинить свавілля і беззаконня.

Як наслідок, примусові засоби застосовуються до випадкових, дрібних порушників закону, захищаючи тих, хто перебуває «в законі» і вчиняє значні, системні злочини. На думку О.М. Бандурки, нерідко влада починає діяти в унісон зі злочинністю, припиняючи суспільно корисні дії і заохочуючи моральну і правову несправедливість. У таких випадках свавілля влади виявляється єдиною формою її існування. Вона проявляється у псевдолегітимному фізичному примусі всіх членів суспільства до антигромадських вчинків [4].

Система протидії злочинності до дії цих факторів надзвичайно чутлива, бо вона орієнтована на підтримку існуючої політичної системи. Це співвідношення породжує ситуацію кон'юнктури. Так, іноді правоохоронні органи вирішують свої задачі у відповідності не стільки до криміногенної обстановки, що складається, скільки до виконання політичного замовлення. Навіть тоді, коли політична воля орієнтована на поліпшення боротьби зі злочинністю, правоохоронні органи, будучи не в змозі вико-

нати політичне замовлення через причини об'єктивного і суб'єктивного характеру, часто «прикриваються» формальною видимістю роботи або, того гірше, допускають лояльність. «Диктатура злочинності при ліберальній боротьбі з нею стає не менше небезпечною, ніж диктатура тоталітаризму», – справедливо відзначає В.В. Лунєєв [14].

Українською державою вже протягом багатьох років не вироблено абсолютно ніякої ідеології як комплексу цінностей, на які орієнтується суспільство. Розпад старої системи цінностей і утворення в цій сфері вакууму привели до певної деградації свідомості частини населення. Особливо постраждало в зв'язку з цим молоде покоління. Характерно, що освіта, виховання, заняття спортом неповнолітніх стали майже повністю залежними від матеріальних можливостей сім'ї, а більшість сімей у буквальному розумінні зубожіла, дезорієнтована. Державні органи, зайняті міжособистими проблемами, не вживають практичних заходів у рамках виховної роботи.

Вагомий криміногенний потенціал пов'язується з діяльністю державного апарату і таким соціально-негативним феноменом як політична корупція. О.М. Литвинов з цього приводу зазначає: «Корупційна криміналізація політичної сфери життя суспільства відбувається в усіх напрямках. Найбільше активно криміналізуються державні структури як носії владних повноважень з розпорядження державними фінансовими, матеріальними, природними, інформаційними та іншими ресурсами. Не в меншому обсязі відбувається криміналізація інститутів громадянського суспільства – політичних партій, блоків, об'єднань та інших громадських організацій, суб'єктів господарювання різних форм власності. Криміногенні фактори сфери політичної діяльності, перш за все, виявляються в тенденції використання демократичних інститутів на користь окремих економічно впливових груп, що прагнуть до фактичної узурпації державної влади шляхом корупції державних структур» [13, С. 24-28]. Особливу небезпечність, ускладнену соціальними конфліктами, становлять також заклики окремих політичних сил, що ви-

ходять за правові рамки і досить часто полягають у провокуванні невиконання законів, а отже, і невиконання законних вимог органів влади.

Аналіз соціальних факторів, що впливають на злочинність, дає підставу стверджувати, що вона все більшою мірою виступає як пряме продовження об'єктивних суспільних протиріч і, насамперед, у сфері економічних відносин. В умовах нестабільності економічної політики, будучи самостійним і цілісним явищем, вона відтворює себе в значно більшому обсязі, ніж це відбувалося раніше. Очевидно, що зростання злочинності головним чином відбувається завдяки економічній кризі, результатом якої стало повне і незворотне руйнування соціалістичної системи господарювання і спотворення ринкової системи, що втілила в собі найгірші риси нецивілізованих ринкових відносин та адміністративного стилю господарювання.

Кризові процеси знайшли вираження у наступних характеристиках моделі сучасної перехідної економіки:

- економіка продовжує мати суто перехідний характер;
- незважаючи на проведені протягом останніх років інституційні зміни, економіка все ще продовжує мати неринковий характер;
- окремі частини країни є глибоко депресивними регіонами, які в силу сформованої в радянську епоху господарської структури та її глибинні деформації за роки перебудови та ринкових реформ не в змозі вийти з економічної кризи за рахунок власних зусиль;
- у країні ще не склалася достатньо розвинена ринкова інфраструктура, здатна забезпечити нормальні умови для розвитку цивілізованих ринкових відносин;
- не подолано до кінця наслідки фінансової кризи;
- вигідне геостратегічне положення країни перетворилося на свого антипода (внаслідок чого Україна продовжує вважатися малопривабливим регіоном для інвестицій і відпочинку).

Такий стан, очевидно, не міг не позначитися на системі злочинності в регіонах.

Слід зазначити, що, звичайно ж, зростання злочинності в процесі реформування економіки було цілком передбачуваним. Дефектність економічних реформ, здійснюваних у країні без достатньої послідовності, без створення механізмів контролю та захисту від протиправних посягань, багато в чому зумовило створення сприятливих умов для стрімкого зростання тіньової економіки і злочинності як прямого її наслідку. В результаті, поряд з розвитком криміногенних тенденцій, викликаних кризовим станом економіки в ході реформ, сама економіка стала набувати все більш кримінального характеру.

Дійсно, в основу економічних реформ, як відомо, було покладено ідею розвитку вільного підприємництва, яке, за задумом авторів реформ, автоматично призведе до зростання виробництва, виникнення повноцінного ринку, підвищення доходів населення і, відповідно, зростання добробуту країни. Все це не було зіставлено з українською реальністю, економічно опрацьовано і продумано. У підсумку це виразилося, зокрема, в тому, що серед людей, що займаються підприємницькою діяльністю, спостерігається тенденція жити «одним днем», коли найголовніше на поточний момент – це побільше заробити всіма законними і незаконними способами, а потім – будь що буде. Ці тенденції дуже небезпечні і свідчать про те, що серед вітчизняних підприємців, за великим рахунком, практично відсутнє намагання розвивати виробництво, покращувати його матеріально-технічну базу, тим самим піднімаючи економіку країни. Цьому сприяє відсутність належної системи підтримки сумлінного підприємництва, що передбачає економічні та правові заходи.

Як зазначає А.І. Долгова, теза про розвиток підприємництва реалізовувалась в умовах повної відсутності системи підтримки добросовісного підприємництва та позбавлення населення чесно зароблених заощаджень. Таким чином, накопичені родинними кошти не могли бути використані ні на підтримку тих, хто хотів би випробувати себе в бізнесі, ні на покупку акцій приватизованих підприємств [17]. Бездум-

но відпущені ціни на всі товари привели до масового зубожіння населення. Одночасно реформатори закривали очі на доходи, одержувані з порушенням законів, виправдовуючи це тими міркуваннями, що нібито, історично первинне накопичення капіталів у жодній країні не досягалося чесним шляхом.

Цьому сприяв поспішний, кримінологічно незахищений розвиток кооперації, стрімка відмова держави від управління промисловістю, монополії на зовнішню торгівлю і виробництво алкоголю. Особливо вигідним для злочинців став практично некерований і неконтрольований процес обігу грошової маси. В умовах існування тіньового сектора економіки, що охоплює близько 40-50% виробництва ВВП, і паралельної тіньової грошової системи (прихованої від державного контролю і регулювання), яка за своїми масштабами майже дорівнює офіційній, банки не тільки не реагують на протиправну зміну економічних умов, а й самі, часом в турботі за свій бізнес, є потужним чинником їх формування.

Аналіз суперечностей, що розвиваються всередині системи економічних відносин, дає підстави стверджувати, що економіка України у повному сенсі цього слова відноситься до типу соціально дезорієнтованої економіки, що саме по собі формує в ній величезний криміногенний потенціал і, перш за все, у формі системної злочинної діяльності. Остання, як фактор впливу на процеси детермінації злочинності, також проявляє себе в наступному:

а) тіньовий сектор економіки існує як структура, метою діяльності якої є використання у корисливих цілях недоліків державного регулювання суспільних відносин у сфері економіки, державного управління економікою тощо, і включає комплекс заходів протидії процесам якісного розвитку економічної сфери країни;

б) боротьба за законні і незаконні перерозподільні привілеї лежить в основі процесів боротьби за владу, переділу власності, визначення загальних напрямків розвитку фінансової і виробничої сфери в Україні.

Отже, єдиний шлях – це поширення у суспільстві ефективних економічних інсти-

туцій, що знижує рівень злочинності, а також цілеспрямоване сприяння з боку держави формуванню підприємництва як соціального класу з власною свідомістю, стилем життя і правилами існування.

Базисний вплив економічних факторів на злочинність у регіоні, хоча і є визначальним, проте не є єдиним. Адже без урахування факторів криміналізації суспільства іншого порядку комплексний аналіз відповідних процесів неможливий.

У контексті поняття соціальних факторів злочинності поряд з обмеженням матеріальних та інших ресурсів, об'єктивно обумовленим сучасним станом розвитку економіки, С.Ф. Денисов [11] пропонує включити і визначені негативні наслідки позитивних у цілому суспільних процесів, у тому числі таких, як урбанізація, міграція населення, трудова зайнятість тощо. Їх різне ускладнення в ряді випадків призводить до істотних змін суспільного правопорядку.

Досліджуючи фактори, які впливають на злочинність у регіоні, важливо аналізувати не тільки стан злочинності, а й наслідки різних соціальних процесів, своєрідність регіону (територія, економіка, демографія, міграція, здоров'я населення, захворювання і смертність, самогубства, розлучення і насильство в сім'ї тощо), недоліки, помилки, що допускають органи державного управління, місцевого самоврядування, матеріальне та ідеологічне виховання населення. [9, С. 112]

Соціальна структура суспільства, незважаючи на деяке її покращення останніми роками, продовжує залишатися сильно деформованою у бік переважання питомої ваги найбільш вразливих верств населення. Продовжує спостерігатися поляризація соціальних груп на мільйонерів, елітний прошарок з вищих ешелонів влади та управління (близько 5%) і, з іншого боку, працівників бюджетної сфери, що тривалий час не одержують заробітної платні, пенсіонерів, малозабезпечених громадян. Зростання невиплат зарплати, соціальної допомоги, пенсій, позбавлення населення раніше гарантованих соціально-економічних прав, зниження життєвого рівня багатомільйон-

них мас ведуть до загострення і без того складної соціальної обстановки.

Серед факторів створення соціальної напруги в регіоні можна виділити:

- а) низький рівень доходів та високий рівень безробіття;
- б) загальну політичну та економічну нестабільність у країні;
- в) економічні проблеми в регіоні, нестача фінансових ресурсів, нерозвинена інфраструктура;
- г) психологічне відчуття незахищеності та відсутність впевненості в майбутньому;
- д) нездатність органів місцевої влади і місцевого самоврядування вирішувати соціально-економічні проблеми регіону;
- є) незадовільну економічну ситуацію в регіоні;
- ж) низький професіоналізм управлінського персоналу в галузевих структурах виконавчої влади.

Факторами, що негативно впливають на розвиток економічних відносин в регіоні (Харківська, Сумська, Полтавська, Донецька області) взагалі та інвестиційної привабливості, зокрема, є корупція та адміністративні правопорушення у сфері економіки, які при опитуванні, проведеному автором, називались найчастіше, звідси оцінка ступеню тінізації економіки виявилась досить високою від 40% до 60%.

Соціальні процеси, що відбуваються в країні, адекватно відбиваються на розвитку кримінальної ситуації і з певною точністю відтворюються в кримінальній поведінці. Розпочався процес «поляризації» злочинності, «капіталізація» однієї частини злочинності і «зубожіння» іншої.

Особливої специфіки набуває організована злочинність, що охоплює як силові структури (групи бойовиків, кілерів, охоронців), так і корумпованих чиновників державного апарату. Концентрація злочинної активності навколо великих капіталів позначається і на географічному розподілі злочинності. Злочинність є вищою у тих регіонах, де є сфера застосування капіталу, можливості його швидкого обігу й отримання високого прибутку, – це Донецьк, Крим, Харків, Одеса, Київ і Львів.

На іншому полюсі опинилася злочин-

ність маргіналів, «аутсайдерів», що нестримно зубожіють і не бачать реальної життєвої перспективи. Тут переважає імпульсивна, ситуативна (найчастіше побутова), «безглузда», «п'яна» злочинність, яку ще називають вуличною, і яка стала особливо помітною в родинному середовищі – насильство в сім'ї, у побуті.

Населення у своїй масі не вірить в силу закону, в правову справедливість.

Аналогічні оцінки несприятливих наслідків зростання нігілістичних поглядів в масштабах всієї країни фіксуються і в багатьох дослідженнях. Зокрема, на думку Є.М. Блажівського, близько 40% жертв злочинів не звертаються до прокуратури або міліції, тому що не вірять, що злочини будуть розкриті [6]. Цікавий факт був встановлений у ході дослідження динаміки змін цінностей у правосвідомості суспільства. Згідно з отриманими даними, 42% опитаних студентів виправдовують хабарництво, більше чверті – помсту, стільки ж – проституцію [7]. Цікаво, що серед населення фіксується факти появи своєрідних юридичних евфемізмів. Якщо, наприклад, слово «хабар» завжди несло в собі негативну оцінку, то про «корупцію» іноді говорять як про соціально-позитивне явище в контексті «вирішення певних питань», що саме по собі свідчить про зневажання державою на користь криміналітету.

Є.Д. Скулиш і Б.Л. Розвадовський зазначають, що «корупцію в Україні слід розглядати як системну інституційну проблему, котру необхідно вирішувати в загальному контексті розбудови держави, формування інститутів громадянського суспільства, зміцнення органів сектору безпеки держави» [18, С. 20-27].

Ці процеси серйозно ускладнюються сформованим у суспільстві толерантним ставленням до корупції, втягуванням у корупційні відносини широких верств населення. Для багатьох підприємців та інших громадян, посадових осіб та інших публічних службовців незаконна винагорода за дії службового характеру стало нормою поведіння, повсякденним явищем.

На загальнонаціональному рівні Україна стикається з проявами сепаратизму, а

також із небажаними наслідками міжетнічних та міжконфесійних процесів, що відбуваються на соціально-економічній основі. Помітні також значні відмінності в менталітеті та ціннісних орієнтаціях населення західної і північної частини країни, з одного боку, та південно-східних регіонів – з іншого. Самі по собі ці суперечності можуть бути подолані внаслідок зваженої державної політики, але в умовах зовнішнього тиску та глобалізаційного вибору України між різними зовнішніми векторами розвитку ці тенденції можуть набути небезпечних масштабів й поставити під знак питання принцип цілісності держави.

Глобалізація економічних і соціокультурних зв'язків спричинила інтернаціоналізацію злочинності. Більше того, інтернаціоналізація зв'язків держав викликає зростаючу рухливість порогу дозволеного, злиття культурних моделей і цінностей різних країн і, як наслідок, відбувається процес денационалізації культури населення країни, позбавлення його власних етичних і культурних коренів, засвоєння навиків кримінальної квазікультури. Така еволюція тим більше тривожна, адже бурхливий ріст злочинності сам по собі має деструктивний ефект, створюючи «культурне затьмарення» частини суспільства у разі контакту. Тож можливості правової культури громадян у системі протидії злочинності також обмежені.

З наведеного аналізу випливає, що злочинність у країні в контексті суспільних процесів є похідною від ситуації, де в єдиній системі об'єднались:

по-перше, соціальні умови, коли визнаються допустимими будь-які засоби збагачення і фактично відбувається злам дії різних цивілізованих соціальних регуляторів поведінки людей: норм моралі, права, релігії, громадської думки тощо;

по-друге, соціальні причини, коли в рамках закону не забезпечується навіть мінімальний стандарт життя (безробіття, бездомність, знедоленість і т.п.).

Необхідно забезпечити належний рівень організації боротьби зі злочинністю, коли правоохоронні органи в стані проводити широку запобіжну, оперативно-

пошукову і кримінально-процесуальну діяльність, внаслідок чого є об'єктивні передумови вести мову про мінімізацію злочинності і нейтралізацію дії факторів, що її продукують. По-друге, головною рушійною силою перетворень повинні бути державні органи, що мають у своєму розпорядженні ресурси і засоби для реалізації заходів політичного, правового, організаційного, економічного і спеціального характеру, направлених на забезпечення безпеки людини, суспільства і держави від злочинних посягань. Зрозуміло, така задача є достатньо складною хоча б тому, що вимагає науково обґрунтованого підходу до вироблення критеріїв визначення ступеня ефективності забезпечення безпеки і захищеності громадян країни. Нарешті в протидії злочинності має бути залучена широка громадськість та її правозахисні інститути.

Література

1. Аванесов Г.А. Теория и методология криминологического прогнозирования. – М.: Юрид. лит., 1972. – 334 с.
2. Аврутин Ю.Е., Зубов И.Н. Органы внутренних дел в государственном механизме Российской Федерации (государственно-правовые и социальные вопросы функционирования и перспектив развития): Монография. – СПб.: Санкт-Петербургский ун-т МВД России, 1998. – 198 с.
3. Алексеев А.И. Криминология. Курс лекций. – М., 1998. – С. 58.
4. Бандурка А.М. О власти и преступности ... : монография. – Харьков: Золотая миля, 2012. – 390 с.
5. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: Монография. – Харьков: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. – 368 с.
6. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні : монографія. – Х. : Золота миля, 2013. – 372 с.
7. Близько половини студентів позитивно ставляться до корупції [Електронний ресурс] : Режим доступу http://osvita.ua/vnz/student_life/29468/
8. Большой толковый словарь иностранных слов: в 3-х т./ сост. М.А. Над-

- ель-Червинская, П.А. Червинский. – Ростов-на-Дону. – 1998. – Т.3. – С. 257.
9. Веприцький Р.С. Феноменологія злочинності і в регіоні : монографія, – Х, Золота миля. – 2014 – С. 112.
10. Горяинов К.К. Криминологическая обстановка (методологические аспекты). – М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. – 98 с.
11. Денисов С.Ф. Детермінанти молодіжної злочинності в Україні (макрорівень) : збірник «Слідча діяльність: проблеми теорії і практики» : матеріали науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 16.
12. Кудявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт Криминологического моделирования : учебное пособие. – М., 1998. – С. 3.
13. Литвинов О.М. Про криміногенний вплив політичної корупції та систему заходів з його обмеження // Кримінально-правові та криминологічні засади протидії корупції в Україні : матеріали науково-практичної конференції (19 квітня 2013 року, м. Харків) / МВС України, Харківський нац. ун-т внутр. справ; Криминологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2013. – С. 24-28.
14. Лунеев В.В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. 2-е издание. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 912 с.
15. Мажекенов А.К. Общественные негативные факторы и их влияние на совершение преступлений в исправительных учреждениях // Вестник Челябинского государственного университета, 2011. – № 4 (219). –Право. – Вып. 27.- С. 78-81.
16. Мохов Е.А. Организованная преступность и национальная безопасность России: Монография. – М.: «Вузовская книга», 2002. – 224 с.
17. Преступность и реформы в России / Под редакцией доктора юридических наук, профессора Долговой А.И. – М.: Криминологическая Ассоциация, 1998. – 408 с.
18. Скулиш Є.Д., Розвадовський Б.Л. Стратегічні й тактичні питання протидії корупції // Збірник наукових праць Національної академії Служби безпеки України. – 2011. – № 38. – С. 20-27.
19. Чернет М.Н. Социальные факторы преступности : монография. – М. : Университет типография, 1905. – 203 с.
20. Яковлев А.М. Углубление социального контроля преступности – одна из посылок решения социально-экономических проблем: Материалы «круглого стола» // Государство и право. – 1999. – № 9. – С. 7.